

Úgy tűnik, egy magyar irodalmi érdelem-történet megírása foglalkoztatta évtizedeken át, hiányát már 1970-ben szóvá tette. A francia előképek nyomán elképzelt chef d'oeuvre ugyan nem készült el, de „Vénusz magyar változásai”-nak több fejezetét olvashattuk Gyöngyösi Istvántól Csokonai Vitéz Mihályon át Ady Endréig. Ám maradéktalanul teljesítette a kortárs-szerep által reárárt feladatokat: monográfiát írt Radnóti Miklós pályakezdséről és professzor-mesteréről, Sík Sándorról.

Baróti Dezsőnek nem kellett eljutnia Európába; őt arra képezték, hogy szellemében mindig ott éljen. S noha a kandidátusi fokozat (1952) és az akadémiai doktori grádus elérése (1989) között eltelt 37 esztendő nem lehetett újra, másként lepergetni, még megérhette nyugdíjba vonulása előtt, hogy a Sorbonne Nouvelle vendégprofesszora legyen. Az Alma Mater, az immár József Attiláról elnevezett szegedi Tudományegyetem pedig 80. születésnapján, 1991-ben tisztelgett az utolsó „szegedi fiatal”, 1956-os rektora előtt, amikor díszdoktorává választotta.

Variációk egy életútra: magyar tudós-sors a XX. századból. Munkáit olvassuk, emlékét megőrizzük.

Kerényi Ferenc

Csapláros István

(1910–1994)

A nyolcvannégy évesen elhunyt irodalomtudós professzor, Csapláros István mind a lengyeleknek, mind a magyarságnak sokat adott azzal, hogy – ha nem is egyedül – a Varsói Tudományegyetemen az ötvenes években megindította a magyar nyelv és irodalom szakos képzést, majd létrehozta az ottani Magyar Filológiai Tanszéket.

A Bajáról indult Csapláros István a második világháború előtt a pécsi egyetemen, majd Párizsban tanult, de a német nyelvet és kultúrát is alaposan megismerte. Lengyelországgal, a lengyel irodalommal már a háború előtt kapcsolatba került, tehát kutatói pályáján mint igazi européer magyar indult el. 1945 után családja Varsóhoz kötötte. Azon kevés honfitársunk közé tartozott, akiknek két hazát adott a sors és mindkettőt életük végéig szabadon megőrizhették. Bár mindig a hatalom szeme előtt volt, a lehetőségek végső határáig őrizte szellemi függetlenségét. 1956-os szabadságharcunk haláláig erős, meghatározó élménye maradt, ám magyarságát soha nem jelszavak hangoztatásával nyilvánította ki. Ezt mindazok tudhatták róla, akiket – tudóshoz illő kritícizmussal – bizalmába fogadott.

Lengyelországban ugyan több időt töltött, de amíg tehetett, őrizte budapesti lakását, gazdag könyvtárát. Helyzete arra predesztinálta, hogy a legtágabban értelmezett magyar–lengyel irodalmi érintkezésekkel, kontaktusokkal foglalkozzon. Fő és elvülhetetlen érdeme, hogy e témakörből hatalmas mennyiségű anyagot gyűjtött össze, amelyet akkor fogunk majd jelentőségének megfelelően értékelni, ha feldolgozatlanul maradt részét tanulmányok megírásával hasznosítjuk. Szerencsére nem várta meg, hogy e magyar–lengyel kötélekek XX. századi alkotói, szorosabban fonói magukkal vigyék ismereteiket, emlékeiket a sírba. Az irodalmi párhuzamok, a tipológiai hasonlóságok keresői nem mindig méltányolták eléggé Csapláros István munkásságát – ezért is várt öregkoráig a magyar irodalomtudományi doktori fokozatra –, nem gondolva arra, hogy a kevésbé

mutató anyaggyűjtés, a „hagyományos” irodalmi kapcsolatok tényeinek feltárása elengedhetetlen feltétele a legmodernebb komparasztikai vizsgálódásoknak. Egyben nemzeti önismeretünk mélyítéséért, valamint a magyar–lengyel együttműködés tartalmi erősítéséért is sokat tett.

Attól kezdve, hogy a háború után a varsói Magyar Kulturális Intézet vezetőjeként és magyar lektorként Lengyelországban kezdett dolgozni, egészen a 90-es évek kezdetéig, amíg ereje engedte, sok és sokrétű szervező, szerkesztői és népszerűsítő munkát végzett. Ő az, aki tudományos utánpótlást, nemcsak irodalomkutatókat, hanem nyelvészeket is nevelt. Kötelességének tekintette, hogy témákat kínáljon hallgatóinak és a két nemzet bármilyen kapcsolatai iránt érdeklődőknek, akik próbálkozásait, idejét nem kímélve segítette, támogatta, többjüket örök barátságába fogadta.

Ilyen tapasztalatokra tett szert e sorok papírra vetője, aki 1977–1987 között az ÉS hasábjain három Csapláros-kötetet méltathatott. Címük azért álljon itt, mert Csapláros István tudósi érdeklődésének, életművének fő irányait jellemzik: *Magyarok és lengyelek – egymásról, Két haza közt Kelet-Közép-Európában és Jóbarátok görbe tükörben*. Két tanulmánykötetről, *A felvilágosodástól a felszabadulásig* és a régiókbeli összefüggésekre ágyazott írásait közreadó *Fejezetek a magyar–lengyel irodalmi kapcsolatok történetéből* címűről, valamint magyar–lengyel anekdotagyűjteményéről szólnak, utóbbi mindkét nyelven napvilágot látott. Ha csupán a varsói–budapesti professzor magyarul kiadott és társszerzők nélkül írt könyveit említjük, akkor is még van, amit fel kell jegyeznünk: *Kraszewski és Magyarország* és *A lengyel irodalom Magyarországon*.

Csapláros István hetvenedik születésnapja alkalmából 1980-ban az ItK-ban fejezhettem ki sokak reményét, hogy a tudósnak még bőven lesz ideje tevékenysége összegzésének a hazai irodalomtudomány művelőivel való megismertetésére. Az érdemes kutató mintegy nyolcszáz oldalas, a XVIII. század végi és a XIX. századi lengyel függetlenségi küzdelmek magyarországi visszhangjáról szóló munkája azóta elkészült, de nyomtatásban már nem láthatja. Mi remélhetjük, hogy Csapláros István nevét 1993-as folyóiratszámokon és egy polonisztikai gyűjteményen kívül még egy könyve címlapján felfedezzük majd.

D. Molnár István

Sándor István

(1907–1994)

Sándor István halálával sokirányú munkával, olykor a megélhetésért folytatott nehéz küzdelemmel teli pálya ért véget 1994 januárjában. Az érettségi után (1925) nyomban fölveszik az Eötvös Collégiumba magyar–német szakos bölcsésznek, majd sorozatosan olyan hatások érik, amelyek kedvezőek tanári és tudósi hivatástudatának, széleskörű érdeklődésének kialakulása szempontjából. Ösztöndíjasa lesz a bécsi Collegium Hungaricumnak, s annak kiadásában jelenik meg *Gróf Széchenyi István és a magyar romanticizmus* c. doktori értekezése is (1932). Mezőkövesdi tanársága (1930–1936) fokozatosan kialakuló néprajzi tájékozódását erősíti, más régióval ismerkedik meg Szegeden, ahol kilenc esztendeig, a Polgári Iskolai Tanárképző Főiskola tanára. Koholt politikai vád alapján 1945-ben állásvesztésre ítélik, ugyanakkor kerül az olvasók elé legátfogóbb irodalomtudományi műve: *Író és társadalom* (Fejezet a magyar felvilágosodás irodalomtörténetéből). Budapestre